

Tesar om drivande men språkligt dolda känslor

Rob Boddice, *A History of Feelings*, 231 s., ill., Reaktion Books, London 2019.

KÄNSLORNAS HISTORIA har under en längre tid varit ett växande fält inom historieforskningen. Tids-, plats- och kulturaspekterna av hur och vad människor känner samt uttrycker vad de tror sig känna fascinerar med rätta. Studiet av känslornas historia har nämligen öppnat nya dörrar till förståelsen för det förflutna. Insikten att människan i det förflutna kände annorlunda än oss, och att vissa av de känslor som uttrycktes tidigare inte längre existerar, ger oss nya förklaringsmodeller till varför aktörer agerat på ett visst sätt i en viss situation. Kort sagt: Känslor motiverar och känslor förändras. Känslornas historia har även varit instrumentell i uppbrytandet av den falska dikotomin mellan det rationella och det känsliga (eller irrationella), vilket har fördjupat vår förståelse för en mängd historiska fenomen, bland annat upplysningens påstått rationella ideal.

Forskningsfältet är ändå förhållandevis ungt, sett till de akademiska disciplinerna. Detta har inneburit att forskningen dragits i flertalet riktningar, och det är måhända som en följd av detta som ett antal mer eller mindre explicita introduktions- och översiktsverk har dykt upp under de senaste åren. Jan Plamper, Rob Boddice, Barbara Rosenwein och Riccardo Cristiani med flera har varit måna om att i allmänna drag förklara vad känslornas historia är samt vad dess bidrag kan vara till såväl den akademiska som den mer allmänna diskussionen.¹ Utav dessa tre är det Boddice som producerat den senaste monografin i form av *A History of Feelings*, som utkom år 2019. Boken är enligt Boddice ett försök till ett översiktsverk där känslornas historia från antiken till i dag behandlas.

Boddice konstaterar att monografin på sätt och vis är en kompanjon till författarens tidigare metodologiska och teoretiska introduktionsverk *The History of Emotions*.² Denna beskrivning är träffande. Även om läsa-

1. Jan Plamper, *The History of Emotions. An Introduction* (Oxford 2015); Barbara Rosenwein & Riccardo Cristiani, *What is the History of Emotions?, What is History?* (Cambridge 2018).
2. Rob Boddice, *The History of Emotions* (Manchester 2018).

ren inte tidigare har läst *The History of Emotions* betyder det inte att det är omöjligt att ta till sig *A History of Feelings*. Boddices senaste alster är dock en särdeles kompakt bok, som med sina endast 184 sidor brödtexträvar efter att ge en såväl tids- som temamässigt bred översikt av ämnet. Således rekommenderas åtminstone en tandemläsning av de två böckerna.

För den som endast vill läsa *A History of Feelings* har Boddice skrivit ett introduktionskapitel som hjälper läsaren att tillägna sig de mest grundläggande metodologiska och teoretiska förutsättningarna för att kunna ta sig an resten av boken. Likväl är detta ett kapitel som är ytterst kompakt. Efter att ha läst det flera gånger hittar jag fortfarande nya poänger som jag tidigare missat.

De huvudsakliga argumenten som drivs i boken är för det första att vi bör undvika att försöka känna igen känslor eller förstå aktörer i historien med hjälp av de känslor och känslouttryck vi har i vår samtid. Historisk empati på detta sätt är svår, om inte omöjlig, att uppnå i och med att den snarare leder till att vi anakronistiskt projicerar en idé om ”hur det måste ha känts” utgående från ledtrådar från vår egen tid. I stället borde vi försöka rekonstruera de ”affektiva världar” (*affective worlds*) i vilka historiska aktörer ”berördes” (*moved*) och sträva efter att förstå hur någonting kändes ”då och där” (s. 9) utgående från de ord och uttryck, ja det språk, aktörerna själva använde.

Då det i *Illiaden*, *Det peloponnesiska kriget* och *Den nikomachiska etiken* således talas om *menis*, *phobos*, *aiskhos* och *eudaimonia* är dessa inte känslor som liknar eller är synonyma med ursinne, rädsla, skam eller glädje, utan specifikt de fyra tidigare nämnda. Känslornas historia hjälper oss utvärdera vad dessa för oss okända känslor innefattade utan anakronistiska genvägar. Exempelvis betydde *menis* enligt en sådan tolkning inte ilska, utan ett gudomligt hot (*Godlike menace*) som bör hyllas, eftersom *menis* var ett sätt på vilket den gudomliga ordningen i världen kunde återställas. När Achilles fylldes av *menis* blev han således inte arg, utan snarare ett gudomligt redskap. Viktigt är här att också notera att *menis* således inte var en känsla som kom inifrån, utan i stället utifrån. Achilles fick *menis*.

För det andra driver Boddice en tes om att känslor inte enbart är en följd av händelser, utan även en kausal faktor i historiens gång. Således drevs inte Edward Jenner (1749–1823) av någon form av rationell medicinsk framåtanda då han utvecklade ett vaccin mot kokoppor, vilket långt senare skulle leda till utrotandet av smittkoppor i världen. Snarare bör man granska hans liv och verksamhet genom en annan sjukdom, nämligen tuberkulos. Boddice beskriver Jenners känslofyllda jakt på ett botemedel mot sjukdomen. Jenner diagnostiserade symptomen på tuberkulos fel. Under sin tidiga karriär gjorde han flertalet sorgligt misslyckade försök att bota den sjukdom som under hans livstid kom att ta livet av både

hans äldste son, hans hustru och sonens mentor. De facto ägnade han en betydligt större del av sin tidiga karriär åt att finna ett botemedel mot tuberkulos än han ägnade utvecklingen av vaccinet. Jenners livshistoria drevs alltså av en palett känslor som inkluderade ”induktivt resonemang, hopp, misslyckanden, förtvivlan, smärta och sorg” (s. 125).

Den bakomliggande premissen för Boddices tillvägagångssätt är att människan är biokulturell. Det finns alltså inga universella, tidlösa känslor, utan de är alltid bundna till tid, plats och kultur. Känslor existerar inte om de inte tillskrivs mening.

Boken är episodiskt strukturerad i kapitel som följer en någorlunda tydlig kronologi från antiken till våra dagar. I kapitlen blandar författaren sin egen tidigare forskning, sina nya tolkningar av ett urval källor och en översikt av forskningen på området. Denna metod fungerar väl inom kapitlen, men som övergripande struktureringsmetod är den något problematisk. Författaren medger själv att det episodiska tillvägagångssättet kan innebära att den röda tråden går förlorad genom boken, men att detta på sätt och vis är vad han vill. Känslornas historia följer inte en teleologisk logik från antiken till vår tid, och således kan en bok om denna historia inte heller vara helt sammanhängande, utan bör i stället visa på de stora skillnaderna i känslor och deras uttryck över tid. Detta är en godkänd förklaring till valet av struktur, men precis som Boddice själv medger är episoderna och nedslagen även delvis valda utgående från den tidigare forskning han gjort. Valet av uppbyggnad är således både normativt och praktiskt motiverat.

Boken ställs likväl inför ett dilemma som kan tyckas typiskt för introduktions- och översiktsverk. Även om läsaren lätt kan förstå poängen med och argumenten för den episodiska strukturen, väcker denna samtidigt frågor om motiveringarna bakom kapitlens innehåll. Varför har Boddice valt att lyfta fram just detta urval om det inte skapar en röd tråd och poängen inte ens är att skapa en sådan? Argumentet att det valts utgående från författarens egna forskningsintressen är ostadigt om målet är att ge en allmän översikt av ämnet. Ifall känslornas historia är sådan som Boddice påstår, skulle man väl i princip kunna motivera vilka episoder som helst samt teman eller nedslag i historien, och detta skulle i sin tur innebära att Boddices verk endast var en summariskt hopsatt samling som döljs bakom illusionen av en allmän översikt.

Denna kritik är dock så till vida orättvis att den förstås kunde riktas mot vilket som helst översiktsverk, och Boddice verkar själv vara medveten om problematiken. Även om den övergripande strukturen är medvetet diffus, är i stället själva sakinnehållet särdeles intressant läsning.

Uppbyggnaden av monografien innebär dock ett annat dilemma som är svårt att lösa. En kronologisk uppbyggnad skapar nämligen en instinktiv

uppfattning om att det verkligen finns en tydlig väg genom känslornas historia från antiken till i dag. Detta går explicit emot Boddices tes. Om boken i stället var tematiskt strukturerad, skulle detta likväl gå emot en annan av Boddices grundantaganden, nämligen att vi inte kan klumpa ihop känslor från olika tider under paraplytermer och uppfatta dem som universella. Således verkar det som om den kronologiska strukturen är vald enligt principen ”av två onda ting” och främst finns till för att skapa åtminstone en illusion av ett narrativ.

Boddice lyckas, strukturbekymren till trots, driva sina teser, och vissa episoder sticker ut som speciellt fungerande. Särdeles tankeväckande är exempelvis episoden där Boddice beskriver hur Descartes idé om att tänkande och kännande endast är möjliga för någon med själ och att denna själ i sin tur måste kunna röras eller bli berörd (*move*). Således var beteende vi i dag skulle uppfatta som djurplågeri absolut inget sådant under 1600-talet, för djur hade ju inga själar och kunde således inte känna smärta; eller så löd i alla fall teorin.

Likaså är episoderna som belyser den tidigare nämnda Jenner och därtill den som kvinnorrättskämpe kända Mary Wollstonecrafts (1759–1797) livsöden. I Jenners fall är det speciellt den historiografiska aspekten som fascinerar, medan det i fallet med Wollstonecraft är själva metodologin som står i fokus. Boddice visar, genom noggrann läsning av två av Wollstonecrafts texter där hon berör sin tidigare älskare Gilbert Imlay, vilken affektiv stil (*affective style*) hon använde. Den första texten är ett självmordsbrev riktat till Imlay, skrivet före ett misslyckat försök att dränka sig i Themsen. Den andra ett brev skickat till Imlay efter försöket.

Genom en närmast begreppshistorisk analys av breven betonar Boddice skickligt hur Wollstonecraft agerade i en spänning mellan en uppfattad rationalitet och känslighet. Spänningen uppstod eftersom det upplysningstida rationalitetsidealet inte kunde separeras från känslornas värld, hur mycket dess proponenter än försökte. Därtill var kvinnor utestängda från den rationella sfären på grund av att de uppfattades som ofrånkomligt passionerade och känsllosamma. De kunde alltså enligt den förhärskande uppfattningen inte vara rationella. Wollstonecraft var själv en idog förespråkare för att kvinnor borde få lära sig bli rationella och att männen rationella sfär således måste vidgas.

Exemplet Wollstonecraft belyser också mer allmänt det krångliga, och vid första anblicken paradoxala, förhållandet mellan känslor och rationalitet under upplysningstiden. Bland annat visar Boddice hur Wollstonecraft i sitt självmordsbrev levde i en spänning mellan en vilja att uppfylla ett rationellt ideal och att hantera sin enorma sorg och smärta. Förvisso beskrev hon hur hon befann sig i ”ett kaotiskt tillstånd” och hur hennes ”brinnande huvud snart skall vara kallt” (s. 119). Dock inledde hon trots

det brevet med en vädjan om att Imlay skulle ta hand om deras dotter samt om Wollstonecrafts kock och tjänarinna. Specifika instruktioner gavs: tjänarinnan skulle få alla Wollstonecrafts kläder och kocken skulle prompt få sin lön. I samma anda var Wollstonecraft närmast arg då hennes självmordsförsök misslyckades. De som hade räddat henne var inhumana.

Boddice målar genom sin djupgående analytiska läsning av texterna en bild av hur Wollstonecraft ansåg sig handla rationellt då hon försökte ta sitt eget liv. Självmordsförsöket var inte ett desperat sista rop på hjälp, utan snarare den enda rationella slutsatsen utifrån de omständigheter hon befann sig i. Att rädda henne från drunkningsdöden var att förhindra denna fullt rationella handling och således omänskligt.

I sitt kapitel om upplysningen visar Boddice genomgående att berättelser som de om Wollstonecraft och Jenner inte var ovanliga. En tid som har definierats av ett känslolöst, rationellt tänkande var de facto fylld till brädden av passioner och känslor. Själva rationalitetsidealet var byggt på känslor.

Som helhet är *A History of Feelings* ett välkommet tillskott till litteraturen kring känslornas historia. Boken kan med fördel läsas som en antologi, eftersom den episodmässiga karaktären lätt förbryllar vid läsning av verket från pärm till pärm. Det kan också rekommenderas att först läsa Boddices eller någon annan författares metodologiska introduktion (till exempel Plamper), eftersom det underlättar förståelsen av argumenten i denna text.

Martin Pettersson